

فلسفه زیارت از منظر آموزه‌های دینی

مهدی نکوئی سامانی^۱

چکیده

زیارت قبور انبیا و اولیای الهی و اهل ایمان از توصیه‌های مهم دین است؛ اما برخی از سلفیون افراطی، به ویژه وهابیت، زیارت قبور و سفر به قصد زیارت را بدعت شمرده و مدعی هستند که زیارت فقط به جهت عبرت گرفتن، سودمند است و هیچ اثر و فایده دیگری ندارد. در این مقاله که به روش کتابخانه‌ای و توصیفی - تحلیلی صورت گرفته، ضمن بررسی جایگاه و فلسفه زیارت از منظر آموزه‌های دینی و نقد ادعای وهابیت، به برخی از آثار مفید و سازنده زیارت قبور انبیا و اولیاء صالح نظیر: ارتقا معرفت دینی، یاد خدا و آخرت، کسب نورانیت، ابراز مودت و تجدیدعهد، تعظیم و تکریم پیامبر ﷺ و اولیاء صالح خدا، کسب ثواب اخروی، آرامش روحی، و بهره‌مندی از زیارت و شفاعت پیامبر ﷺ و اهل بیت  در آخرت اشاره شده است.

واژگان کلیدی: زیارت، فلسفه، کارکردها، آموزه‌های دینی، مذاهب اسلامی.

۱. عضو گروه کلام و معارف پژوهشکده حج و زیارت.

مقدمه

زیارت در اسلام از اهمیت بسیار والایی برخوردار است. پیشوایان معصوم با برشمردن ثواب‌های بی‌شمار زیارت، مسلمانان را به انجام زیارت - به ویژه زیارت قبور پیامبر ﷺ و اهل بیت ﷺ - ترغیب کرده‌اند. از منظر اسلام، زیارت پیامبر ﷺ و امامان معصوم ﷺ در زمان حیات و ممات آنان، نشانه دوستی، تجدید میثاق، ارتقای معرفت، اجر اخروی، آرامش روحی، استجابت دعا، آمرزش گناهان، یادآوری مرگ و عبرت گرفتن و... است.

زیارت نماد علاقه و محبت، و پیوند با عترت ﷺ، و نشانه دینداری و وفاداری به اهل بیت ﷺ، احترام به مقام الهی خاندان پیامبر ﷺ، تجدید پیمان با آنها، ولایت‌پذیری و زنده نگه‌داشتن یاد و تعالیم آنهاست.

تعظیم، تکریم و یادکرد انسان‌های شایسته، فرهنگ‌ساز، نقش‌آفرین، مصلح و متحول‌کننده تاریخ و نیز زنده نگه‌داشتن نام و یاد آنها پس از مرگ، لازمه محبت و عشق انسان به نیکی‌ها و کمالات است و ریشه در فطرت آدمی دارد. (جوادی آملی، ۱۳۹۴ش، ج ۲، ص ۱۷)

زیارت به عنوان عملی عبادی و تربیتی می‌تواند در انسان تحول عمیق معرفتی و روحی ایجاد کند. زیارت او یای الهی و اماکن مقدس و بیوتی که خداوند آنجا را محل یاد و عبادت و ترفیع ذکر خود قرار داده و مهبط ملائکه است، منشأ خیرات و برکات و نزول فیض و اجر و ثواب بی‌شمار است.

زیارت با مفاهیم و آموزه‌های مهمی مانند نظام اعتقادی، ایمان، عبادت، اسباب معنوی، توسل، شفاعت، استغاثه، استغفار، تولی و تبری و تعظیم شعائر دین و مفاهیم دینی یاری می‌یونند دارد.

هدف این مقاله بررسی اجمالی فلسفه تشریح زیارت و آثار آن از منظر آموزه‌های دینی است. پیش از پرداختن به آثار و برکات زیارت، ابتدا به بررسی مفهوم زیارت در فرهنگ دینی می‌پردازیم.

مفهوم زیارت

«زیارت» در لغت به معنای قصد، توجه، دیدار و ملاقات است. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۶ق، ص ۳۸۶؛ طریحی، ۱۳۷۵ش، ج ۳، ص ۳۲۰) برخی از لغت‌شناسان زیارت را به معنای دیدار به قصد اکرام و احترام دانسته‌اند. (فیومی، ۱۴۱۴ق، ص ۳۵۴) زیارت در اصطلاح دینی عبارت است از دیدار اشخاص صالح در زمان حیاتشان و زیارت قبور آنان پس از فوتشان یا زیارت مکان‌های مقدسی که در شرع اسلام به عنوان شعائر مقدس دینی محسوب می‌شوند. (فیومی، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص ۲۶۰؛ طریحی، ۱۳۷۵ش، ج ۳، ص ۳۲۰)

طبق روایات پرشماری که در منابع فریقین آمده است، زیارت قبور پیامبران و دیگر پیشوایان مذهبی امری مشروع و پراجر و آموزنده، و و یله کسب بهره‌های معنوی است.

فلسفه و آثار زیارت

۱. زیارت، تجدید میثاق با پیامبر ﷺ و اهل بیت ﺍﻫﻞﺑﯿﺖ

«زیارت» با اعتقاد انسان به جایگاه انبیا و او یای الهی ارتباط دارد. در واقع زیارت وسیله‌ای برای اعلام دوستی و مودت و ابراز احترام و تکریم نسبت به پیامبر ﷺ و او یای دین، و اذعان به حقانیت راه و مکتب آنان است. زائر با باور به مقام الهی آنان و نقش آنان در حفظ و تبیین و تبلیغ دین خدا، به عنوان یرو صادق و مطیع مخلص به ملاقات بهترین و محبوب‌ترین بندگان خدا می‌رود و تلاش می‌کند پیوند خود را با مکتب الهی آنان نشان دهد. امان به رسالت پیامبر ﷺ و امامت اهل بیت ﺍﻫﻞﺑﯿﺖ و پذیرش ولایت آنان از نشانه‌های امان حقیقی و کامل است. هر انسان مؤمنی باید همواره با رسول خدا ﷺ و اهل بیت ﺍﻫﻞﺑﯿﺖ تجدید عهد و میثاق کند و پیوند ایمانی و قلبی با آنان برقرار نماید. زیارت یکی از مصادق و نشانه‌های ابراز عهد و پذیرش ولایت اولیای الهی است.

بر اساس برخی رهنمودهای رسول خدا ﷺ - نظیر حدیث «من مات ولم یعرف امام زمانه مات میتة جاهلیة» (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۳۲، ص ۳۳۱)، حدیث ولایت، حدیث تقلین، حدیث

منزلت، و... - امامت و ولایت امامان معصوم علیهم السلام، عهدی الهی است و ائمه معصومین علیهم السلام بر همه مسلمانان حق ولایت و طاعت و دوستی دارند. لذا هر مسلمانی باید به ا عهد وفادار باشد و یکی از نشانه‌های وفای به عهد، زیارت آنان در حیات و مماتشان است؛ چنان‌که امام رضا علیه السلام زیارت را از جمله نشانه‌های وفای به عهد و ایبندی بر میثاق با امامت برمی‌شمارد و می‌فرماید:

انَّ لِكُلِّ امَامٍ عَهْدًا فِي عُنُقِ اَوْلِيَائِهِ وَ شِيعَتِهِ وَ اِنَّ مِنْ تَمَامِ الوَفَاءِ بِالْعَهْدِ وَ حَسَنِ الْاَدَاءِ زِيَارَةَ قُبُورِهِمْ. (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ص ۵۷۸؛ ابن بابویه، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۵۷۷؛ حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۳۲۲)

برای هر امامی عهدی و میثاقی بر عهده پیروان و شیعیان او است. از نمادهای اتمام و ای به عهدشان، زیارت قبورشان است.

امام باقر علیه السلام نیز زیارت اهل بیت علیهم السلام را نشانه پذیرش ولایت آنان می‌شمرد و می‌فرماید:

«انما أمر الناس أن يأتوا هذه الأحجار فيطوفوا ثم يأتوا فيخبرونا بولائتهم ويعرضوا علينا نصرهم». (ابن بابویه، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۵۵۸، کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ص ۵۵۰)

مردم مأمور شده‌اند به سوی این خانه که از سنگ‌ها ساخته شده، بشتابند و بر آن طواف کنند. سپس نزد ما آمده و ولایت و محبت خود و آمادگی‌شان برای یاری ما را عرضه کنند.

۲. نقش زیارت در ارتقای معرفت دینی

زیارتنامه‌های اهل بیت علیهم السلام در بر دارنده معارف بلند اعتقادی و عرفانی است که می‌تواند عطش معرفتی و روحی طالبان حقیقت را برطرف کند. به فرازی از زیارت جامعه که ناظر به نقش ائمه در تعلیم این معارف است، اشاره می‌نماییم.

... پدرم، مادرم و خودم فدای شما. به سبب دوستی و ولایت شما، خداوند معارف دینمان را به ما آموخت و آنچه از امور دنیا مان تباه شده بود، اصلاح فرمود. به برکت دوستی و ولایت شما، کلمه توحید تمام شد و نعمت بزرگ دین به بشر عطا گردید و جدایی و تفرقه به الفت و وحدت مبدل گشت. با دوستی و ولایت

شما، عبادت واجب نزد خداوند پذیرفته می‌شود. خداوند دوستی و ولایت شما را بر خلق واجب کرده است و برای شماست درجات رفیع، مقام ستوده و منزلت معلوم نزد خدا عزیز و جلیل و آبروی بزرگ و شأن عظیم و شفاعت پذیرفته شده است. (ابن بابویه، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۶۱۳)

متون زیارتنامه‌های مأثور سرشار از معارف توحیدی عمیق نسبت به ذات الهی و اسما و صفات ربوبی و نوع ارتباط اهل بیت علیهم‌السلام با خدای متعال و شئون الهی آنان است. از این رو زیارت اولیای الهی وسیله‌ای برای شناخت خدا و ارتباط عمیق‌تر با پروردگار عالم است. متون زیارات در بر دارنده ذکر اسما و اوصاف حسنیای پروردگار به زبان امام معصوم علیه‌السلام، و نحوه سخن گفتن با خدای متعال است. از این رو انسان در حال زیارت از دو ناحیه معرفت خود به خدا را ارتقا می‌دهد: یکی از طریق مطالعه و قرائت زیارتنامه‌های مأثور و دیگر از طریق حالات معنوی و بارقه‌های رحمانی که در حال زیارت بر قلب زائر تجلی می‌کند. واسطه این فیوضات و برکات معنوی و معرفتی، اهل بیت علیهم‌السلام هستند. (جوادی آملی، ۱۳۹۱ش، ص ۱۰۰) میرداماد می‌گوید:

مسئله زیارت و ر بن به سوی قبور رسولان الهی و آرامگاه صالحان و شایستگان و نیز مدد گرفتن از ارواح آنان و جان‌های نورانی آنان و همچنین کسب نورانیت در پرتو افاضات و اشراقات عقلی و قدسی آنها، بر یک مسئله بنیانی استوار است. (میرداماد، ۱۳۶۷ش، ص ۴۵۵)

۳. زیارت، تجلی مودت اهل بیت علیهم‌السلام

خدای متعال محبت اهل بیت پیامبر علیهم‌السلام را به عنوان اجر رسالت و نشانه دوستی و اطاعت از رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و قدردانی و تعظیم رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم شمرده و خطاب به پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم فرموده است: ﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ﴾ (شوری: ۲۳) «ای پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم بگو من از شما مزدی نمی‌خواهم جز اینکه اهل بیتم را دوست بدارید».

در مورد دوستی اهل بیت علیهم‌السلام در زیارت جامعه کبیره چنین آمده است:

کسی که با شما دوستی کند، با خدا دوستی کرده و کسی که با شما دشمنی ورزد، با خدا دشمنی ورزیده است و کسی که شما را دوست بدارد، خدا را دوست داشته و کسی که شما را دشمن بدارد، خدا را دشمن داشته است و کسی که به شما متوسل شود، به خدا متوسل شده است... خوشبخت است کسی که با شما دوستی کند و هلاک گشته است کسی که با شما دشمنی کند. (ابن بابویه، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۶۱۳)

در زیارت عاشورا نیز این گونه اظهار تویی و تبری می‌کنیم:

إِنِّي سَلَّمْتُ لِمَنْ سَأَلَكُمْ وَ حَرَبْتُ لِمَنْ حَارَبَكُمْ وَ وَلِيٌّ لِمَنْ وَالَاكُمْ وَ عَدُوٌّ لِمَنْ عَادَاكُمْ. (شیخ عباس قمی، مفاتیح الجنان، زیارت عاشورا)

من با هر کس که با شما در صلح باشد، در صلحم و با هر کس که با شما در جنگ باشد، در جنگم. با کسی که با شما دوستی کند، دوستم و با کسی که با شما دشمنی ورزد، دشمنم.

یکی از راه‌های ابراز مودت به اهل بیت علیهم‌السلام پس از رحلت آنان، زیارت قبور آنان است. ائمه علیهم‌السلام، بندگان محبوب خدا هستند و دوست داشتن بندگان محبوب خدا، موجب حب خداست. بی تردید زیارت اهل بیت علیهم‌السلام و مرقد مطهر آنان جلوه‌هایی از شوق و محبت و دلدادگی است. (جوادی آملی، ۱۳۷۷ش، ص ۴۸۹)

در کتاب ادب فنای مقربان آمده است: «لازمه محبت، عشق به اولیای خدا، تعظیم، ریم، گرامیداشت و زنده کردن یاد و نام و مکتب فرهنگ‌ساز، نقش آفرین... آنان است و این امر ریشه در فطرت آدمی دارد». (همو، ۱۳۹۴ش، ج ۲، ص ۱۷)

۴. زیارت، وسیله قرب الهی

زیارت پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و اهل بیت علیهم‌السلام نوعی عبادت^۱ و از وسایل قرب به خداست. (ابوالصلاح

۱. زیارت قبر پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم و اهل بیت علیهم‌السلام از عبادات و از سنت‌های مستحب و مؤکد است. (ابوالصلاح حلبی، الکافی فی الفقه، ص ۲۲۳؛ تقی الدین سبکی شفاء السقام فی زیارة خیر الانام، ص ۴۸)

حلبی، ۱۴۰۳ق، ص ۲۲۳؛ سبکی، ۱۴۱۹ق، ص ۴۸)

زیارت پاکان و معصومان، آدمی را در سیر پاکی و صفای باطن قرار می‌دهد. و او را بیش از پیش به خدا نزدیک می‌کند؛ چنان‌که در دعای ندبه می‌خوانیم که خداوند اولیائش را وسیله شناخت و قرب خود قرار داده است. «وَجَعَلْتَهُمُ الذَّرِيعَةَ إِلَيْكَ وَالْوَسِيلَةَ إِلَى رِضْوَانِكَ». (ابن مشهدی، ۱۴۱۹ق، ص ۵۷۵)

در زیارت جامعه کبیره نیز می‌خوانیم: «مُنْتَقِرٌ بِكُمْ إِلَيْهِ» (ابن بابویه، ۱۴۱۳، ج ۲، ص ۶۱۴)؛ «به واسطه شما به خدا تقرب پیدا می‌کنیم».

همچنین در زیارت امیرالمؤمنین علیه السلام این‌گونه آمده است:

اللَّهُمَّ عَبْدُكَ وَزَائِرُكَ مُتَقَرِّبٌ إِلَيْكَ بِزِيَارَةِ قَبْرِ أَخِي رَسُولِكَ وَعَلَى كُلِّ مَاتِيٍّ حَقٌّ لِمَنْ آتَاهُ
وَزَارَهُ وَأَنْتَ خَيْرُ مَاتِيٍّ وَأَكْرَمُ مَزُورٍ.

خدایا بنده و زائر توام. به واسطه زیارت قبر برادر پیامبرت، به تو نزدیک می‌شوم و بر هر کسی که بر میزبانی وارد شده و به زیارتش آمده، حقی است و توبه‌ترین و باکرامت‌ترین زیارت‌شده هستی. (قمی، مفاتیح الجنان، فرازی از زیارت امیرمؤمنان علیه السلام)

امام علی علیه السلام می‌فرمود:

أَسْعَدُ النَّاسِ مَنْ عَرَفَ فَضْلَنَا وَتَقَرَّبَ إِلَى اللَّهِ بِنَا وَأَخْلَصَ حُبَّنَا. (آمدی، ۱۳۶۶ش، ج ۲، ص ۱۸۳۲)

سعادت‌مندترین مردم کسی است که فضیلت ما را بشناسد و به واسطه شناخت، به خدا تقرب جوید و با اخلاص به ما محبت ورزد.

امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

از پدرم شنیدم به یکی از دوستانش که از زیارت قبر امام حسین علیه السلام سؤال کرده بود، فرمودند: «با این زیارت قصد تقرب به چه کسی را داری؟» عرض کرد: «قصدم تقرب به خداست» حضرت فرمودند: «کسی که پس از زیارت، یک

نماز بخواند و با این نماز قصد تقرب به خدا را داشته باشد، در روزی که خدا را ملاقات می کند، بر او نوری احاطه می شود که تمام اشیائی که او را می بینند، صرفاً نور مشاهده می نمایند...». (ان قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۳۸)

مرحوم مظفر درباره اینکه زیارت از وسایل قرب است، می گوید:

عقیده ما درباره زیارت قبور آن است که زیارت قبر پیامبر و ائمه علیهم السلام دارای ثوابی بزرگ، و جزو عبادت های پر ارج و تأثیر گذار، و از بهترین وسایل تقرب به خداوند است؛ زیرا محتوای زیارت یی که خوانده می شود، حقیقت توحید و رسالت پیامبر صلی الله علیه و آله و اذعان به حقانیت راه اهل بیت و پذیرش ولایت و منزلت آنان در نزد خداست و نیز یادآوری فداکاری و جهاد آنان برای حفظ و نشر دین خداست. (مظفر، ۱۳۸۷ش، ص ۹۸)

اینکه زیارت از اسباب قرب است، مورد قبول علمای بزرگ ائمت نیز هست؛ چنان که شیخ احمد قسطلانی در این خصوص می گوید:

بدان که زیارت قبر شریف پیامبر صلی الله علیه و آله بهترین راه نزدیکی به خداوند و نیل به درجات عالی، و نیز برترین عبادت ها به شمار می رود. هر کس اعتقادی جز این داشته باشد، از گه مسلمانی بیرون، و با خدا و رسول صلی الله علیه و آله و همه علمای اسلام به ستیز برخاسته است. (قسطلانی، بی تا، ج ۳، ص ۴۰۳)

علامه زین الدین بن حسن مصری شافعی نیز می گوید: «سزاوار است که انسان مسلمان معتقد باشد که زیارت پیامبر صلی الله علیه و آله قربت است و جزو عباداتی است که انسان می تواند به و یله آن به خدا تقرب جوید». (همان، بی تا، ج ۳، ص ۴۰۵)

عبدالرحمان جزیری هم مینویسد: «لا ریب فی ان زیارة قبر المصطفی (علیه الصلاة والسلام) من اعظم القرب و اجلها شاناً». (جزیری، ۱۴۲۴ق، ج ۱، ص ۵۹۴)

شافعی، پیشوای مذهب شافعی، نیز می گوید:

أَلُ النَّبِيِّ ذَرِيعَتِي	وَهُمْ إِلَيْهِ وَسِيلَتِي
أَرْجُو بِهِمْ غَدًا	بِيَدِي الْيَمِينِ صَحِيفَتِي.

(ابن حجر هیتمی، ۱۴۱۷ق، ج ۲، ص ۵۲۴؛ بیهقی، بی تا، ج ۲، ص ۶۹)

آل پیامبر ﷺ وسیله من به سوی خدا هستند. امیدوارم به وسیله آنها، فردای قیامت، نامه عملم به دست راستم داده شود.

۵. زیارت، تعظیم شعائر الهی

خدای متعال تعظیم شعائر الهی را واجب شمرده است: ﴿وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ﴾ (حج: ۳۲) بی تردید تعظیم و تکریم انبیا و اولیای الهی از مصادیق بارز تعظیم شعائر الهی است. انبیا و اولیای الهی با توجه به مقام و منزلتی که نزد خدا دارند، به عنوان هدا تگران الهی، بزرگ‌ترین نمادها و نشانه‌های د خدا، و درخور تعظیم و تکریم هستند. بنابراین همه اهل ایمان باید آنان را دوست بدارند و تعظیم و تکریم کنند. یکی از نشانه‌های تعظیم و تکریم آنان، حفظ یاد و نام و آثار مادی و معنوی آنان و اعتقاد به منزلت ویژه آنان نزد خدای متعال است.

گرامی داشتن آنها صور مختلفی دارد. ابراز مودت، پذیرش ولایت آنان، احیای ذکر و امرشان ﷺ، یاد مصائب آنان، بیان فضائل و مقامات الهی آنان، تاسی به آنان به عنوان اسوه‌های حسنه و استمداد از فیوضات معنوی و تعالیم آنان، توسل به آنان و زیارت آنان در حیات و ممات، همه از مصادیق تکریم ا بیت ﷺ است.

قرآن کریم، شتری که برای قربانی در مراسم حج نشانه‌گذاری شده را جزو «شعائر» شمرده است؛ حال چگونه می‌توان گفت که تعظیم و بزرگداشت پیامبران و اوصیای پاک آنان که واسطه تعلیم و هدایت و نشر د خدا و حافظ آن هستند، تعظیم «شعائر الله» یست؟! از جمله د یل روشن بر اینکه ائمه از مصاد حقیقی شعائر الهی هستند، این سخن امام علی ؑ است:

نحن الشعائر والأصحاب، والخزنة والأبواب، ولا تؤتی البيوت إلا من أبوابها، فمن أتاها من غیر أبوابها سمي سارقاً. (نهج البلاغه، خطبه ۱۵۴؛ حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۲۷،

ص ۱۳۵)

ما اهل بیت پیامبر ﷺ از جهت قرب به آن حضرت، چون پیراهن تن او و اصحاب خاص او هستیم و گنجینه داران و درهای علوم او هستیم، به خانه‌ها جز از طریق درهای آن داخل نمی‌شوند و هر کس از راه دیگری وارد شود، دزد محسوب می‌شود.

بنابراین تعظیم اهل بیت ﷺ و ابراز مودت به آنان، عمل به توصیه خدای متعال در خصوص شعائر الهی و تعظیم انبیا و اولیا و دوست داشتن آنان است.

۶. پادشاه‌های اخروی زیارت اولیای دین

در روایات برای زیارت پیامبر ﷺ و امامان معصوم ﷺ، ثواب‌های فراوانی بیان شده است. به برخی از این روایات اشاره می‌کنیم:

(الف) رسول خدا ﷺ فرمود: «من حج فزار قبری بعد وفاتی کان کمن زارنی فی حیاتی». (طبرانی، ۱۴۱۵ق، ج ۱۲، ص ۳۱۰؛ متقی هندی، ۱۴۰۱ق، ج ۱۵، ص ۶۵۱، ح ۴۲۵۸۲)
(ب) نقل شده است امام حسین ﷺ به جدش رسول خدا ﷺ عرض کرد:

یا ابتاه ما لمن زارك؟ فقال رسول الله ﷺ: يا بُنَيَّ مَنْ زَارَنِي حَيًّا أَوْ مَيِّتًا أَوْ زَارَ أَبَاكَ أَوْ زَارَ أَخَاكَ أَوْ زَارَكَ كَانِ حَقًّا عَلَيَّ أَنْ أَزُورَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأُخَلِّصَهُ مِنْ ذُنُوبِهِ». (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ص ۵۴۸؛ ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۳۹)

ای پدر، ثواب زیارت کننده شما پس از رحلتان چیست؟» پیامبر ﷺ فرمود: «ای فرزندم، کسی که مرا در زمان حیات یا پس از رحلتم زیارت کند یا پدر و برادرت و تو را زیارت کند، بر من حق دارد که من او را در روز قیامت زیارت کنم و او را از گرفتاری نجات دهم.

(ج) محمد بن مسلم می‌گوید:

امام باقر ﷺ فرمود: «اگر مردم می‌دانستند چه برکاتی در زیارت امام حسین ﷺ نهفته است، از اشتیاق زیارت او می‌مردند و نفس‌هاشان از حسرت به شماره می‌افتاد!» گفتیم: «مگر چه برکاتی در زیارت امام حسین ﷺ نهفته است؟» امام ﷺ

فرمود: «هر کس امام حسین علیه السلام را از روی اشتیاق زیارت کند، خداوند پاداش هزار حج مقبول و هزار عمره پاکیزه و پاداش هزار شهید از شهدای بدر و پاداش هزار روزه‌دار و ثواب هزار صدقه مقبول و پاداش آزادی بنده‌ای که برای خدا آزاد شده باشد، برای او مقرر می‌فرماید». (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۴۵۳)

(د) پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله خطاب به علی علیه السلام فرمود:

۱ علی،... کسی که قبر شما را زیارت کند، ثواب هفتاد حج غیر از حجه الاسلام که واجب است، دارد و از گناهان خود بیرون می‌آید؛ همانند روزی که از مادرش متولد می‌شود. پس بشارت باد تو را و به دوستانت نیز بشارت بده به نعمت‌ها و لذت‌هایی که نه چشمی دیده، نه گوش شنیده و نه به قلب کسی خطور کرده است. اما نابخردانی، زائران قبور شما را سرزنش می‌کنند... اینها اشرار امت من هستند، شفاعت من به آنها نرسد و بر حوض من وارد نشوند.
(طوسی، ۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۲۲)

(ه) زراره نقل می‌کند:

به امام باقر علیه السلام عرض کردم: «چه می‌گویی درباره کسی که پدرت (علی بن احسین علیه السلام) را با حال ترس زیارت کند؟» فرمود:

يَوْمُنَّهُ اللَّهُ يَوْمَ الْفَرَجِ الْأَكْبَرِ وَ تَلَقَّاهُ الْمَلَائِكَةُ بِالْبَشَارَةِ وَ يُقَالُ لَهُ لَا تَخَفْ وَ لَا تَحْزَنْ
هَذَا يَوْمُكَ الَّذِي فِيهِ فَوْزُكَ. (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۱۴۵)

در روز قیامت خداوند به او امان دهد و ملائکه او را با مژده و بشارت استقبال کنند و به او گفته می‌شود به خود ترس و اندوه راه مده! این روز رستگاری [و سعادت] تو است.

۷. بهره‌مندی از شفاعت اهل بیت علیهم السلام

در روایات، یکی از آثار و نتایج زیارت، بهره‌مندی از شفاعت پیامبر صلی الله علیه و آله و اهل بیت علیهم السلام بیان

شده است؛ چنان که رسول خدا ﷺ می فرماید:

- «کسی که مرا زیارت کند، شفاعت من نصیب او می شود و کسی که از شفاعت من بهره مند شود، بهشت بر او واجب می گردد». (مفید، ۱۴۱۳ق، ص ۱۴۸؛ حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۰، ص ۲۶۰)

- مَنْ أَتَانِي زَائِرًا كُنْتُ شَفِيعَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۱۰)؛ هر کس مرا زیارت کند، من در روز قیامت شفیع او خواهم بود.

امام علی بن موسی الرضا علیه السلام فرمود:

فمن زارهم رغبة في زيارتهم و تصديقاً بما رغبوا فيه كان ائمتهم شفعا لهم. يوم القيامة.

(کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ص ۵۶۷)

پس هر کس با رغبت و علاقه به زیارتشان و تصدیق آنچه به آن علاقه دارند، آنان را زیارت کند، ائمه شفیعان او در روز قیامت خواهند بود.

امام رضا علیه السلام در روایاتی می فرماید:

- «ألا فمَنْ زَارَنِي وَ هُوَ يَعْرِفُ مَا أَوْجَبَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ مِنْ حَقِّي وَ طَاعَتِي فَأَنَا وَ آبَائِي

شَفَعَاؤُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ». (ابن بابویه، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۵۸۴)

آگاه باش، هر کس مرا زیارت کند و آنچه خدای عزیز و بلند مرتبه از حق و طاعت من واجب کرده، بشناسد من و پدرانم شفیعان او در روز قیامت خواهیم بود.

- مَنْ زَارَنِي عَلَى بُعْدِ دَارِي وَ مَزَارِي أَتَيْتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي ثَلَاثَةِ مَوَاطِنَ حَتَّى أُخَلِّصَهُ

مِنْ أَهْوَالِهَا إِذَا تَطَايَرَتِ الْكُتُبُ يَمِينًا وَ شِمَالًا، وَ عِنْدَ الصَّرَاطِ وَ الْمِيزَانِ». (طوسی،

۱۴۰۷ق، ج ۶، ص ۸۵؛ ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۳۰۴؛ حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴،

ص ۵۵۱؛ مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۱۰۲، ص ۳۴)

کسی که مرا با دوری منزل و مزارم زیارت کند، در روز قیامت در سه جا نزد او می آیم تا او را از سختی رهایی بخشم؛ هنگام تحویل پرونده به دست راست یا چپ، وقت گذشتن از پل صراط و کنار میزان.

۸. زیارت و آمرزش گناهان

زیارت او یای مقرب الهی، زمینه‌ساز رحمت و مغفرت الهی است. خدای متعال در قرآن کریم به اهل امان توصیه فرموده نزد رسول خدا ﷺ بروند تا او براشان طلب مغفرت کند: ﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا﴾ (نساء: ۶۴)

بنابراین زیارت قبور پیامبران و او یای الهی وسیله و راهی برای جلب رحمت و مغفرت الهی است.

عبدالله بن مسعود از رسول خدا ﷺ نقل می‌کند:

«حیاتی خیر لکم تحدثون و تحدث لکم و وفاتی خیر لکم تعرض علی اعمالکم فما رایتم من خیر حمدت الله علیه و ما رایتم من شر استغفرت الله لکم». (هیشمی، ۱۴۰۸ق، ج ۹، ص ۲۴)

زنده بودن من برای شما مایه خیر و برکت است، زیرا شما با من سخن می‌گویید و من با شما سخن می‌گویم و وفات من نیز برای شما خیر است، زیرا پس از مرگ اعمال شما به من عرضه می‌شود، اگر اعمال شما خوب بود، خدا را سپاس می‌گویم و اگر اعمال شما ناشایست بود، از خداوند برای شما طلب بخشایش می‌کنم.

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «کسی که به زیارت قبر حسین علیه السلام برود، درحالی که به حق آن حضرت عارف باشد، خداوند متعال گناهان گذشته و آینده‌اش را می‌بخشد». (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۶۲؛ ابن بابویه، ۱۴۱۳ق، ج ۱، ص ۵۸۱)

امام موسی بن جعفر علیه السلام فرمود:

أدنی ما یثاب به زائر الحسین علیه السلام بشطّ الفرات إذا عرف بحقه و حرّمته و ولایته أن یغفر له ما تقدّم من ذنبه و ما تأخّر. (ابن بابویه، ۱۴۱۳ق، ج ۱، ص ۵۸۱)

کمترین پاداشی که در شطّ فرات به زائر حسین بن علی علیه السلام می‌دهند، آن است که گناهان گذشته و حال او آمرزیده شود؛ مشروط به آنکه به حق آن حضرت و حرمت و ولایت او عارف بوده و شناخت داشته باشد.

۹. زیارت و آرامش روحی

توجه به خدا و یاد او و همچنین یاد مرگ، موجب آرامش روح و روان انسان می‌شود و انسان را از بسیاری از آشفتگی‌های روحی نظیر حرص، آز، حسد و تفوق طلبی می‌رهاند؛ چنان‌که با وجود دشواری‌های سفر زیارتی و ازدحام زائران، آنچه از چهره آنان دانسته و از زبان‌شان شنیده می‌شود، مؤید دسترسی ایشان به آرامش روحی و سرزندگی و شادی است. زیارت مصداق ذکر خدا و دعا و مناجات و انس با خدا و اولیای الهی است. آرامش و احساس سبکبالی و نورانیت قلب از آثار بارز زیارت است. تجربه چندان عمیق و آشکار است که اغلب زائران آن را تجربه کرده‌اند.

پیامبر خدا ﷺ درباره زیارت امام رضا علیه السلام فرموده است:

به زودی پاره تن من، امام رضا علیه السلام، در خراسان دفن می‌شود. هیچ اندوهگینی او را زیارت نمی‌کند، مگر آنکه خدای تعالی اندوهش را برطرف می‌کند و هیچ گناهکاری او را زیارت نمی‌کند، مگر اینکه خدا متعال گناهش را می‌بخشد.

(ابن بابویه، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۵۸۳؛ حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۱۴، ص ۵۵۳)

امام صادق علیه السلام فرمودند: «در نزدیکی شما قبری است که هیچ اندوهگینی به سوی آن نرفته مگر آنکه خداوند سختی و مشکل او را برطرف، و حاجتش را برآورده می‌کند». (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۱۶۸)

۱۰. زیارت و شادی روح گذشتگان

امام صادق علیه السلام می‌فرماید:

زوروا موتاکم فانهم یفرحون بزیارتکم و لیطلب احدکم حاجته عند قبر ابیه و عند قبر

امه بما یدعوا لهما. (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۳، ص ۲۲۹)

مردگان خود را زیارت کنید؛ زیرا آنان با زیارت شما، شاد می‌شوند و علاوه بر این، مناسب است هر یک از شما هنگام زیارت قبور پدر و مادر خود، حاجت خود را از خداوند بخواهد، تا خداوند به جهت دعایی که در حق آنان کرده است، دعایش را به اجابت برساند.

۱۱. زیارت یادآور مرگ و آخرت

رسول اکرم ﷺ زیارت را وسیله تذکر و موعظه و یادآور مرگ و آخرت دانسته و در این باره فرموده است:

كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ، أَلَا فَزُورُوهَا فَإِنَّهَا تُرْقِي الْقَلْبَ وَتُدْمِعُ الْعَيْنَ وَتُذَكِّرُ الْآخِرَةَ. (حاكم نیشابوری، ۱۴۱۱ق، ج ۱، ۵۳۲؛ بیهقی، ۱۴۲۴ق، ج ۴، ص ۱۲۹؛ مسلم بن حجاج، بی تا، ج ۲، ص ۶۷۱؛ ابن ماجه، ۱۴۳۰ق، ج ۱، ص ۵۰۰؛ ترمذی، ۱۴۱۹ق، ج ۳، ص ۳۷۰)

من پیش تر شما را از زیارت قبور نهی کرده بودم؛ اما از الآن شما را به آن توصیه می کنم؛ زیرا زیارت قبور قلب را نرم، و اشک را جاری، و یاد آخرت را در دل زنده می کند.

در دین اسلام، توصیه های فراوانی در خصوص یاد مرگ و یاد مردگان و عبرت گرفتن از کسانی که از دنیا رفته اند، وارد شده است. یکی از زمان ها و معیت هایی که انسان در آن بیشتر به یاد مرگ و عبرت گرفتن از احوال مردگان و آخرت می افتد، زمان زیارت اهل قبور است.

مرور و نتیجه گیری

زیارت، به معنای حضور در پیشگاه پیشوایان دینی یا نزد قبور آنان یا دیدار از مکانی مقدس یا حضور در کنار مزار اهل ایمان که از دنیا رفته اند و طلب مغفرت و دعا برای آنان است. زیارت از منظر آموزه های دینی، از اعمال پسندیده است و از صدر اسلام تاکنون، مسلمانان به آن نیت و اهتمام داشته اند. این عمل عبادی، نزد شیعیان جایگاهی ویژه دارد. بر اساس تعالیم اهل بیت علیهم السلام، زیارت زمینه ساز معرفت بیشتر نسبت به خدا، قیامت و او یای دین، و در بر دارنده آثار ارزنده تربیتی و اخلاقی است. زیارت به زندگی انسان معنا و جهت

می‌دهد و انسان هنگام زیارت انسان‌های کامل و وارسته و الهی، در شعاع هدایت و عنایت و کرامت آنان قرار می‌گیرد. لطف و عنایت آنان نسبت به پیروان و زائران خود، ناشی از عنایت و رحمت خداست. خدای متعال آنان را مظهر رحمت و هدایت و معرفت قرار داده است. رفتن به سوی آنان همانند هجرت به سوی رسول خداست که خدای متعال به آن امر فرموده است. رفتن به زیارت اولیای معصوم و مقرب الهی، رفتن به سوی بیوتی است که خدا در وصف آنها فرموده: ﴿فِي بُيُوتٍ أُذِنَ لِلَّهِ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ...﴾ (نور: ۳۶) در نهایت می‌توان گفت زیارت اولیای خدا وسیله‌ای از اسباب قرب و کسب فیض و رحمت و خیر و برکت و پاداش و مغفرت الهی است.

منابع

١. قرآن كريم
٢. هج البلاغه، با مقدمه صبحی صالح، قم، هجرت، ١٤١٤ق.
٣. آمدی، عبدالوا بن محمد (١٣٦٦ش). غرر الحكم، قم، انتشارات د تر تبليغات.
٤. ابن بابويه، محمد بن علي (١٤١٣ق). من لا يحضره الفقيه، تصحيح على اكبر غفاري، قم، دفتر انتشارات اسلامي.
٥. ابن حجر هيثمي، امد بن محمد (١٤١٧ق). الصواعق المحرقة في الرد على أهل البدع و الزندقة، بيروت، مؤسسة الرسالة.
٦. ابن قولويه، جعفر بن محمد (١٣٥٦ش). كامل الزيارات، تصحيح عبدالحسين اميني، نجف اشرف، دار المرتضوية.
٧. ابن ماجه، حمد بن يزيد (١٤٣٠ق). سنن ابن ماجه، دار الرسالة العالمية.
٨. ابن مشهدي، حمد بن جعفر (١٤١٩ق). المزار الكبير، تصحيح جواد قيومي اصفهاني، قم، دفتر انتشارات اسلامي.
٩. أبو الصلاح حلي، تقى الدين (١٤٠٣ق). الكافي في الفقه، اصفهان، مكتبة الإمام أمير المؤمنين عليه السلام.
١٠. بيهقي، أمد بن الحسين (١٤٢٤ق). السنن الكبرى، المحقق: محمد عبدالقادر عطا، بيروت، دار الكتب العلمية، ابعة الثالثة.
١١. _____ (بي تا). مناقب شافعي، قاهره، كتبة دار التراث.
١٢. ترمذی، محمد بن عيسى (١٤١٩ق). سنن الترمذی، تحقيق امد شاكر، قاهره، دار الحديث.
١٣. تهانوی، محمد علي (بي تا). كشف اصطلاحات الفنون و العلوم، بيروت، مكتبة لبنان ناشرون.
١٤. جزيري، عبدالرحمان بن محمد (١٤٢٤ق). الفقه على المذاهب الأربعة، چاپ دوم، بيروت، دار الكتب العلمية.
١٥. جوادى آملی، عبدالله (١٣٩٤ش). ادب فناى مقربان، قم، نشر اسراء.

۱۶. _____ (۱۳۷۷ش). صهبای حج، قم، شر اسراء.
۱۷. جوادی آملی، مرتضی (۱۳۹۱ش). فلسفه زیارت و آئین آن، قم، نشر اسرا.
۱۸. حاکم نیشابوری، محمد بن عبدالله (۱۴۱۱ق). المستدرک علی الصحیحین، تحقیق مصطفی عبدالقادر عطا، بیروت، دار الکتب العلمیة.
۱۹. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ق). وسائل الشیعة، قم، مؤسسة آل ابیت لاحیاء التراث.
۲۰. دارقطنی، علی بن عمر (۱۴۲۴ق). سنن الدارقطنی، تحقیق شعیب الارنؤوط، بیروت، مؤسسة الرسالة.
۲۱. راغب اصفهانی (۱۴۱۶ق). مفردات الفاظ القرآن، تحقیق صفوان عدنان داوودی، بیروت، الدار الشامیة، چاپ اول.
۲۲. سبکی، علی بن عبدالکافی (۱۴۱۹ق). شفاء السقام فی زیارة خیر الانام، حیدرآباد، دائرة المعارف العثمانیة.
۲۳. طریحی، فخرالدین (۱۳۷۵). مجمع البحرین، به المرتضویة.
۲۴. طوسی، محمد بن حسن (۱۴۱۶ق). تهذیب الأحکام، تصحیح حسن الموسوی خراسان، تهران، دار الکتب الإسلامیة.
۲۵. فیومی، امد بن محمد (۱۴۱۴ق). مصباح المنیر، تهران، دار الهجرة.
۲۶. قسطلانی، احمد بن محمد (بی تا). المواهب اللدنیة بالمنح المحمدیة، قاهره، ا کتبه التوقیفیة.
۲۷. کلینی، امد بن یعقوب (۱۴۰۷ق). الکافی، تصحیح علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، تهران، دار الکتب الإسلامیة.
۲۸. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق). بحار الانوار، بیروت، دار إحياء التراث العربی.
۲۹. مظفر، محمدر ا (۱۳۸۷ش). عقائد الامامیة، قم، انتشارات انصاریان.
۳۰. مسلم بن حجاج (بی تا). صحیح مسلم، تحقیق محمد فؤاد عبدالباقی، بیروت، دار إحياء التراث العربی.
۳۱. مفید، محمد بن محمد (۱۴۱۳ق). کتاب المزار، تصحیح محمدباقر ابطحی، قم، کنگره جهانی هزاره

شیخ مفید رحمته الله.

۳۲. میرداماد، محمدباقر بن محمد (۱۳۶۷ش). القبسات، به اهتمام مهدی محقق و توشیهیکو ایزوتسو، تهران، دانشگاه تهران.

۳۳. هیثمی، علی بن أبی بکر (۱۴۰۸ق). مجمع الزوائد و منبع الفوائد، بیروت، دار الکتب العلمیة.